

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11)

Ju2025/00206

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, begränsar yttrandet till frågan om sänkt straffbarhetsålder.

Det är en allvarlig utveckling att unga barn begår grova brott och involveras i dödligt våld. SPSM instämmer i att samhället behöver agera kraftfullt för att vända denna utveckling. SPSM menar dock att förslaget om sänkt straffbarhetsålder kan vara kontraproduktivt och att konsekvenserna behöver belysas ytterligare innan en sådan förändring genomförs. SPSM ser en stor risk för att skolgången påverkas negativt av en sänkt straffbarhetsålder. Det är oklart vilka effekter inrättandet av ungdomsfängelser kommer att ha för skolgången för de ungdomar som döms till denna påföljd, samtidigt som de organisatoriska förutsättningarna för skolgången för närvarande utreds.¹

Sänkt straffbarhetsålder

SPSM avstyrker förslagen om sänkt straffbarhetsålder vid allvarliga brott. Skälen för detta är följande.

Förslagets effekter på barnens rätt till utbildning har inte analyserats tillräckligt eller beaktats i utredningen

Det saknas utvecklade resonemang om förslagets påverkan på barns rätt till utbildning i betänkandet, vilket enligt SPSM är problematiskt. Den enskilt viktigaste faktorn för hur det går för de barn som varit placerade senare i livet är hur de lyckas i skolan. Frånvaron av ”skolmisslyckanden” är den starkaste skyddande faktorn för en gynnsam utveckling.² Skolan är också i sig en viktig skyddsfaktor mot kriminalitet, och en fullgjord skolgång är en avgörande faktor för ungdomarnas etablering på arbetsmarknaden och deras framtida livsutsikter. Utan en närmare analys av effekten på barns och ungas

¹ Uppdrag om Kriminalvårdens skolverksamhet för barn och unga som avtjänar fängelsestraff, Ju2025/00631.

² Socialstyrelsen, Skolverket och SPSM, 2025, SAMS - Samverkan för placerade barn och ungas kontinuerliga skolgång.

skolgång är det enligt SPSM svårt att överblicka innebörden av förslagen, och myndigheten anser att den förändring som föreslås behöver vara bättre underbyggd.

Som utredningen lyfter (s. 140, s. 212) så visar utvärderingen av den sänkta straffbarhetsåldern i Danmark att en sänkt straffbarhetsålder till 14 år hade negativa effekter på ungdomarnas skolgång samtidigt som det inte fanns några bevis för att brottsligheten bland 14-åringar minskade. Det finns alltså, mot bakgrund av utvärderingen i Danmark, en risk att föreslagen förändring skulle kunna innebära att återfallen ökar något och medföra negativa effekter för de enskilda barnens utveckling, exempelvis i fråga om skolresultat. Sammantaget ser SPSM en risk att förutsättningarna för att barnen ska vara tillgängliga för, och kunna tillgodogöra sig utbildning försämrats.

Utbildning inom en fängelsemiljö kan vara särskilt problematisk för barn med en funktionsnedsättning

Barn med psykiatriska diagnoser är överrepresenterade bland barn och unga i samhällsvård, och barnen har ofta en komplex problembild. En stor andel av barnen har diagnostiserad adhd/add, och förekomsten av lättare former av intellektuell funktionsnedsättning är högre än i befolkningen som helhet.³ Barn som kommer in i institutions- eller fängelsemiljö som har funktionsnedsättningar kan behöva stöd både i undervisningen och i vardagliga rutiner för att skolgången ska fungera. Uteblir stödet så kan det begränsa deras förmåga till inlärning.

Vid neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) och intellektuella funktionsnedsättning (IF) är de exekutiva funktionerna ofta svaga eller outvecklade, vilka kan ge svårigheter att reglera känslor, samt att organisera, planera och genomföra och avsluta skoluppgifter. Andra konsekvenser kan vara svårigheter att förstå samband mellan orsak och verkan. En stöttande strategi kan vara att visualisera med hjälp av bilder. Kognition innefattar språkliga och motoriska färdigheter, samt hur vi lär oss. Barn och unga med NPF och IF har en annorlunda kognition, vilket visar sig i perception och exekutiva funktioner. Den omgivande lärmiljön har därför stor inverkan på koncentration och lärande för dessa individer. En trygg lärmiljö är

³ Statens institutionsstyrelse (2023). Kartläggning av psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS år 2022. Forsknings- och utvecklingsavdelningen på SiS.

avgörande för att elever ska kunna nå sin fulla potential i skolan. För individer inom NPF och IF är det också vanligtvis särskilt viktigt att få känna sig delaktiga och lyssnade på, och att ha möjlighet att påverka sin situation. Ovisshet om vad som förväntas eller vad som ska hända under dagen kan orsaka stress. Genom att använda tydliggörande pedagogik kan skolan stödja de kognitiva funktionerna och minskar stressen.

Statens institutionsstyrelse (SiS) har under lång tid arbetat med att utveckla SiS-skolornas verksamhet, och Skolinspektionen har i sin granskning av den utbildning som ges till elever vid SiS särskilda ungdomshem sett positivt på den utveckling som skett. SiS har under de senaste åren byggt upp en ny och förbättrad skolorganisation, såsom att anställa fler rektorer, fler lärare och att det också finns fler stödfunktioner för skolverksamheten på myndigheten. Samtidigt konstaterar Skolinspektionen att det finns centrala delar kvar för att höja kvaliteten.⁴ Skolinspektionen har i sin granskning också konstaterat att brister i sådan verksamhet kan få långtgående konsekvenser, då svensk och internationell forskning tydligt visar att en fullföljd skolgång är den enskilt viktigaste skyddsfaktorn för placerade barn och ungdomars hälsa och utveckling.⁵ SPSM ser en risk att alternativet att i stället döma 14-åringar till ungdomsfängelse riskerar att försämra dessa ungdomars förutsättningar att få tillgång till en tillgänglig välfungerande skola, där man kan möta de särskilda behov som elever med NPF och IF har.

Effekterna av övriga pågående reformer bör först analyseras

Parallellt med förslagen i detta betänkande pågår en reformering av påföljdssystemet för unga lagöverträdare, samtidigt som det sker förändringar av LVU och sluten ungdomsvård inom SIS. Det är oklart vilka effekter dessa förändringar kommer ha på ungdomsbrottslighet, och vilka effekter inrättandet av ungdomsfängelser kommer att ha för de ungdomar som döms till denna påföljd avseende ungdomarnas skolgång, återetablering i samhället och andra parametrar. SPSM menar att det är olämpligt att då samtidigt sänka straffbarhetsåldern, utan att först utvärdera effekterna av den nya brottspåföljden ungdomsfängelse och förändringarna av sluten ungdomsvård.

⁴ Skolinspektionen 2021, Skola inom statlig tvångsvård Kvalitet och kontinuitet i utbildningen vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem.

⁵ Skolinspektionen 2021, Skola inom statlig tvångsvård Kvalitet och kontinuitet i utbildningen vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem.

Barnets rättigheter har inte tillräckligt beaktats

SPSM instämmer i de invändningar som framförts av flera experter i särskilda yttranden angående det problematiska med att gå emot barnrättskommitténs uttalanden i allmänna rekommendationer och särskilda uppmaningar till Sverige. Även om utredningen gör en genomlysning av innebörden av vissa av barnkonventionens bestämmelser, och barnrättskommitténs uttalanden, har utredningen inte beaktat innebörden av dessa när utredningen landar i slutsatsen att en sänkt straffbarhetsålder bör införas för viss brottslighet.

Skolgången i ungdomsfängelser

Resultatet av utredningens förslag kan bli att ännu fler skolpliktiga barn ska få sin utbildning tillgodosedd inom Kriminalvårdens försorg. SPSM vill därför på nytt påpeka det som framfördes i remissvar av SOU 2023:44 om vikten av att verksamheten utformas så att den säkerställer att elever med funktionsnedsättning får det stöd de har rätt till och att undervisningen anpassas utifrån de pedagogiska konsekvenser som funktionsnedsättningen kan innebära. SPSM vill också upprepa att myndighetens uppdrag att ge råd och stöd bör kvarstå, även om delar av SiS-verksamheten övergår i Kriminalvårdens regi, och att myndighetens instruktion därför bör ses över i samband med att ungdomsfängelser inrättas.⁶

I detta ärende har juristen Rebecka Pomeroy varit föredragande. I den slutliga handläggningen har även chefsjurist Ulrika Ehlin, enhetschef Nina Karnehed och sakkunnig Petter Ådahl deltagit.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Aurora Lindberg
Generaldirektör

⁶ Se SPSM, Yttrande över En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga (SOU 2023:44) 1STY-2023/627.